

KUBA A ČESKÁ REPUBLIKA

Simone Radačičová

květen 2008

**Tato studie je nezávislou analýzou autora. Názory vyjádřené v textu nemusejí být
nutně stanoviskem Asociace pro mezinárodní otázky.**

ÚVOD

Po vstupu do EU (v roce 2004) se Praha stala jedním z nejvýznamnějších mluvčí skupiny členských států, jež prosazovaly diplomatické sankce vůči Kubě, které vstoupily v platnost na jaře 2003, poté co Kuba zasáhla proti místnímu disidentskému hnutí. Přestože se některé země (zejména pak Španělsko) snažily prosadit bezpodmínečné zrušení sankcí, Praze se dosud vždy podařilo ve spolupráci s dalšími státy (Polskem, Velkou Británií, Slovenskem...) toto rozhodnutí odvrátit. Vzhledem k současné situaci však nastal čas svou pozici přehodnotit. Cílem tohoto policy paperu je shrnout dosavadní vztahy mezi ČR a Kubou a zaměřit se na pozici EU, jejíž součástí je i ČR.

ČESKO-KUBÁNSKÉ VZTAHY

V době bipolárního rozdělení světa se sovětský blok zaměřil na získávání spojenců v zemích třetího světa. Československo, jako tehdejší satelit SSSR, se na této politice rovněž podílelo. Mezi priority sovětské garnitury patřily vztahy s Havanou. Krátce po kubánské revoluci se totiž nové vedení země v čele s Fidelem Castrem přihlásilo k myšlence světového socialismu a zahájilo spolupráci s východním blokem. Do této doby spadají i začátky česko-kubánských vztahů. Politické základy vzájemných vztahů byly dány prvními smlouvami o spolupráci ze šedesátých let, zejména pak o dodávce zbraní. Postupně si Kuba vydobyla pozici největšího příjemce československé „rozvojové pomoci“ a významného odbytiště pro průmyslové výrobky v Latinské Americe. Na oplátku Havana vyvážela do ČSSR tropické ovoce a rum. Mnoho Kubánců také získalo vzdělání na československých středních a vysokých školách. Od sedmdesátých let bylo Československo nejdůležitějším kubánským obchodním partnerem z východního bloku. Do konce 80. let tak mezi oběma státy vznikla spolupráce na vynikající úrovni.

Změna nastala až s pádem železné opony v roce 1989. Československo jako nově demokratická entita radikálně předefinovalo svoji zahraničně-politickou orientaci a začalo ji – v duchu prezidenta Václava Havla - stavět na ideji prosazování lidských práv ve světě. Vzhledem k nadstandardním vztahům s Kubou z minulého období, se Praha ve své lidskoprávní agendě zaměřila právě na tuto oblast. Havana české aktivity zcela odmítla a v roce 1991 došlo k omezení vzájemných vztahů na linii chargé d'affaires (Pavlík, 2003).

V devadesátých letech ČR při prosazování univerzality a nadřazenosti lidských práv využila zejména půdy OSN. Jako členovi Komise pro lidská práva OSN se jí podařilo třikrát (v letech 1999, 2000 a 2001) předložit rezoluci vyzývající k zlepšení situace na Kubě. Při prosazování rezoluce Praha riskovala i roztržku s Washingtonem, a to kvůli poněkud kontroverzní otázce ekonomických sankcí, jejichž efektivitu ČR do jisté míry zpochybňovala. Schválení rezolucí se dá pokládat za úspěch české diplomacie, neboť k jejich prosazení bylo třeba nalézt potřebný konsenzus v třiapadesátičlenné Komisi, což se však Praze nakonec vždy podařilo. V této době ale aktivity ČR nepřekročily linii nastavenou EU, která se rovněž zasazovala za odsouzení ekonomických sankcí ze strany USA.

Od roku 1990 se v česko-kubánských vztazích objevují i dočasná vyostření, jako byla např. krize ohledně zadržení I. Pilipa a J. Bubeníka na Kubě, vyhoštění tehdejšího senátora K. Schwarzenberga či neprodloužení víza českému diplomatovi S. Kázeckému apod. Zhoršení vztahů téměř vždy souviselo s problematikou lidských práv. Ty kromě vládních institucí prosazují i české nevládní organizace, především pak obecně prospěšná společnost Člověk v tísni.

Zhoršené politických vztahů se odrazilo i na vzájemné hospodářské výměně. V roce 2006 dosahoval český vývoz na Kubu úroveň 29 milionu dolarů. Vývozním artiklem byl zejména lékařský nábytek a nepražný slad. Dovoz z Kuby stoupl ve stejném roce na pouhé čtyři miliony dolarů – převážně se jednalo o tabákové výrobky a rum (Businessinfo).

SITUACE PO ROCE 2003: POLITIKA ČR VŮČI KUBĚ V EVROPSKÉM KONTEXTU

Dne 18. března 2003 Castrův režim využil amerického zásahu v Iráku a tvrdě zasáhl proti zdejším disidentům. Celkem 75 lidí, zejména bojovníků za lidská práva, nezávislých novinářů a spisovatelů bylo po politických procesech odsouzeno k vysokým trestům, většinou od 10 do 28 let. Velká část odsouzených patřila ke signatářům a tvůrcům projektu Varela, který usiloval o demokratizaci země. Jen o pár dní později (11. dubna) Kuba popravila tři osoby, odsouzené za pokus o únos lodí. Tím Havana upustila od moratoria na vykonávání trestu smrti. Evropská politická reprezentace zareagovala ostře a v červnu 2004 zavedla proti zemi diplomatické sankce. Hlavní osou evropské politiky bylo jednoznačné

odsouzení Castrových činů. Součástí nového přístupu byla i politika vztahů s kubánským disidentem, jehož představitelé začali být pravidelně zváni na oficiální bankety evropských velvyslanectví v Havaně, což vedlo k situaci označované též za „koktejlovou válku“ (Roy, 2003).

Česká politická reprezentace v čele s prezidentem Václavem Klausem zásah proti disidentům tvrdě odsoudila. Ministr zahraničí Cyril Svoboda jménem MZV ČR zaslal Havaně protestní nótu, kde vyzval k důslednému dodržování lidských práv. V září 2003 byl v Praze založen Mezinárodní výbor na podporu demokracie na Kubě (Pštross, 2004)

Postupně však začaly některé členské státy EU přehodnocovat své stanovisko. Evropská unie téma projednávala na jaře 2004 a v druhé polovině roku se otevřela debata o revizi dosavadní politiky. Dne 16. listopadu 2004 došla většina členských států EU k přesvědčení, že je nutno přehodnotit dosavadní vzájemné vztahy. První krok v tomto směru učinilo Španělsko, které k 25. listopadu obnovilo oficiální kontakty s Havanou. V lednu 2005 Rada ministrů opět projednávala otázku diplomatických sankcí. Nakonec členské země dospěly ke konsenzu, který obsahoval dočasné zrušení sankcí k 31. lednu 2005, s tím, že záležitost měla být znovu projednána v červnu 2005. V té době se však již ukázalo, že se česká delegace dostala do izolace a že se jí nepodaří prosadit návrat k politice sankcí, které začaly velké státy odmítat. Zástupci členských států EU tedy v červnu 2005 dospěli k závěru, že není třeba obnovit sankce, přestože Havana neučinila téměř žádné ústupky v oblasti lidských práv. Stejná situace se opakovala i v červnu 2006 i 2007 kdy Rada EU opět prodloužila dobu přerušení sankcí o jeden rok. Rada EU se opět dohodla na dalším prodloužení období pozdržení sankcí, což bylo v EU vnímáno jako konsenzus mezi španělským a českým postojem. Dále ale EU také vyzvala Kubu, aby do Bruselu poslala svou delegaci k zahájení „otevřeného politického dialogu“, respektování lidských práv a propuštění zadržovaných politických vězňů. ČR výsledek jednání přijala, nicméně i nadále prosazuje tvrdší postoj ke Kubě.

V dnešní době má Česká republika ve vztahu ke Kubě možnost následovat několik alternativ:

1) ČR může prosazovat politiku vně EU a soustředit své zahraničně-politické aktivity ke Kubě skrze SZBP. V tomto případě ČR:

- může nadále prosazovat status quo a nadále trvat na dodržování sankcí a postavit se proti opozici vedené Španělskem, které se dlouhodobě zasazuje za bezpodmínečné zrušení sankcí. Tím by se opět prodloužilo období „pozdržení sankcí“, což je de facto dosavadní kompromis mezi španělským a českým postojem. Je ovšem třeba si uvědomit, že dosavadní český přístup nevedl k žádnému pokroku a v budoucnu bude složitější najít vně EU potřebné spojence pro udržení současného stavu;
- může přistoupit ke změně své zahraniční politiky a přijmout dosavadní španělský přístup. V současné době je Kuba jedinou zemí Latinské Ameriky, která nemá s EU podepsanou bilaterální dohodu o spolupráci, která stále zůstává pro Kubu lákavou nabídkou. Brusel by tedy v této souvislosti měl využít situace a výhod, jež by účast Kuby v ACP měla, a znovu obnovit jednání v této otázce a eventuálně umožnit Havaně podmíněnou účast. Odstranění bariér v obchodu by tak mohlo vést k liberalizaci i v dalších oblastech, čímž by se kontrola režimu nad ekonomikou, a tím pádem i nad obyvatelstvem, mohla ještě více omezit.

2) ČR může na druhou stranu věnovat větší pozornost i akcím mimo rámec EU:

- v tomto případě se ČR může více zaměřit na podporu disentu a odsouzení kubánského režimu v OSN. ČR by se musela více soustředit na jednostranné kroky proti současné kubánské vládě a zavést cílené sankce, jako je např. nevydávání víz vysokým kubánským představitelům apod. Zvýšení pomoci disentu by se projevilo i možným zlepšením vývoje v souvislosti se vznikem občanské společnosti v budoucnu na Kubě.

SHRNUTÍ A ZÁVĚREČNÁ DOPORUČENÍ

Přestože lze hodnotit působení ČR v Komisi pro lidská práva OSN či v Radě ministrů EU při vytváření Společného postoje za úspěch české diplomacie, kritický přístup ČR nevedl k žádnému zásadnímu posunu: Havana nadále porušuje lidská práva a odmítá přistoupit na dialog s EU v dané otázce. Česká kritika Kuby navíc může být často vnímána jako kontraproduktivní, nejen na Kubě ale též v ostatních zemích Latinské Ameriky, a to vzhledem ke skutečnosti, že do jisté míry kopíruje poněkud kontroverzní americký postup.

ČR by vzhledem k současné situaci měla zvážit, zda by nebylo z dlouhodobého hlediska přínosnější přistoupit k pragmatickému vnímání zahraniční politiky. Pokračování politiky pravidelného pozastavení sankcí se jeví jako neefektivní, a to vzhledem k jejich symbolickému významu. Navíc, bez jejich trvalého zrušení Kuba nijak nezapojí do hlubších rozhovorů s EU. Eventuelní zrušení sankcí by mohlo dát prostor pro jasněji formulovaný, strukturovaný dialog s kubánskou stranou, který by – tak jak je to i v dialogu EU s jinými třetími státy- obsahoval i téma lidských práv a demokracie. V této souvislosti je třeba mít na paměti, že změna politiky EU v otázce sankcí by tedy neznamenal odstupení od dialogu ohledně problematiky lidských práv.

Na konci února letošního byl formálně potvrzen do čele státu Fidélův mladší bratr Raúl Castro. Přestože je velmi brzo na zhodnocení jeho úlohy ve vedení Kuby, současná situace napovídá, že ani odchod dlouholetého vůdce a ikony kubánské revoluce nepřinese žádné podstatnější změny ve fungování režimu. V budoucnu by mohl další směřování země ovlivnit např. i čínský model.

Jak uvedl kubánský ministr zahraničí Felipe Pérez Roque, Havana je připravena otevřít jednání pouze za podmínky, že Brusel upustí od všech sankcí (International Herald Tribune, 2007). Jednání z pozice síly či předkládání nesplnitelných podmínek ze strany EU dnes již nemůže Kubu přivést do izolace. V oblasti Karibiku i jinde v Latinské Americe se totiž již projevuje ekonomická síla Číny, která rychle získává významnou pozici v regionu. Havana se navíc může těšit ze spolupráce s Venezuelou, která

dnes patří mezi nejdůležitější obchodní partnery Kuby. Tato situace činí sankční politiku ČR z dlouhodobé perspektivy ještě méně efektivní.

Změna politiky ČR v otázce sankcí by nevedla k resignaci na otázku lidských práv. V rámci dodržování Společné pozice ke Kubě, by však ČR měla dát na vědomí, že k úplné normalizaci vztahů může dojít pouze v případě, pokud se Kuba bude řídit přijatými závazky ohledně lidsko-právní agendy. Praha, která dlouhou dobu podporuje přechod k pluralitní demokracii na Kubě by měla pokračovat v prosazování svých představ na úrovni EU, je třeba ovšem revidovat své požadavky a představy. Pouze širší konsenzus členských států může vést k vytvoření jednotné strategie, která EU připraví na možné varianty post-Castrovské Kuby.

ZDROJE:

Cuba tells EU to scrap sanctions if it wants talks, International Herald Tribune (2007)

<<http://www.iht.com/articles/2007/06/22/africa/cuba.php>>

Cuba/UE: La UE se inclina por mantener el "statu quo" en las relaciones, Infolatam (2007)

<http://www.infolatam.com/entrada/cubaue_la_ue_se_inclina_por_mantener_el_-4172.html>

Galloy, Ch. Normalisation Cuba - Espagne : histoire, idéologie et realpolitik, Latinreporters (2007)

Knigge, M., Cuba-EU Relations Warming Up, Deutsche Welle (2007), <[http://www.dw-](http://www.dw-world.de/dw/article/0,1564,1449283,00.html)

[world.de/dw/article/0,1564,1449283,00.html](http://www.dw-world.de/dw/article/0,1564,1449283,00.html)>

Kuba: Obchodní a ekonomická spolupráce s ČR, Businessinfo (2006),

<<http://www.businessinfo.cz/cz/sti/kuba-obchodni-a-ekonomicka-spoluprace-s-cr/7/1000788/>>

L'UE condamne Cuba pour ses "330 prisonniers politiques", mais pas de sanctions, Latinreporters

(2006), <<http://www.latinreporters.com/cubapol13062006.html>>

Pavlík P., Kubánská ekonomika v „el periodo especial 1990- 2000“, Mezinárodní politika č.3/2003

Pštroš T., Problematika lidských práv v české zahraniční politice, in Pick, O., Handl V. (eds.) Zahraniční politika České republiky 1993-2004, Ústav mezinárodních vztahů, Praha, 2004

Rettman, A., EU invites talks on 'new situation' in Cuba, EUobserver (2007),

<http://euobserver.com/9/24306?rss_rk=1>

Roy, J., The European Union perception of Cuba: from frustration to irritation, Canadian foundation for the Americas (2004) <http://www6.miami.edu/eucenter/roy_EUCuba.pdf>

The EU Ship Sails into a Caribbean Storm, Deutsche Welle (2003), <<http://www.dw-world.de/dw/article/0,2144,935435,00.html>>

Simone Radačičová

Členka Amerického programu VC AMO. Studentka Západoevropských studií na Fakultě sociálních věd Univerzity Karlovy v Praze a Iberoamerikanistiky na Filozofické fakultě UK (od roku 2006). V zimním semestru 2007 absolvovala semestrální pobyt na Kansas State University v USA. Zajímá se o dění v Evropské unii a v Latinské Americe.

ASOCIACE PRO MEZINÁRODNÍ OTÁZKY

Asociace pro mezinárodní otázky (AMO) je nevládní organizace založená za účelem výzkumu a vzdělávání v oblasti mezinárodních vztahů. Základním posláním AMO je přispívat k hlubšímu porozumění mezinárodnímu dění. Díky svým aktivitám a již více než desetileté historii je AMO vnímána jako přední nezávislý zahraničněpolitický think-tank v České republice.

K dosažení svých cílů Asociace:

- formuluje a vydává studie a analýzy;
- pořádá mezinárodní konference, expertní semináře, kulaté stoly, veřejné diskuse;
- organizuje vzdělávací projekty;
- prezentuje kritické názory a komentáře k aktuálnímu dění pro domácí a zahraniční média;
- vytváří příznivější podmínky pro růst nové generace expertů;
- podporuje zájem o disciplínu mezinárodních vztahů mezi širokou veřejností;
- spolupracuje s řadou dalších domácích i zahraničních institucí.

VÝZKUMNÉ CENTRUM

Výzkumné centrum Asociace pro mezinárodní otázky bylo založeno v říjnu 2003 jako jeden z hlavních pilířů činnosti Asociace zaměřený na výzkum, analýzu a popularizaci výzkumu v oblasti mezinárodních vztahů a zahraniční, bezpečnostní a obranné politiky.

Náplní činnosti Centra je přispívat k identifikaci a analýze problémů důležitých pro zahraniční politiku České republiky a její postavení v současném světě. Centrum poskytuje nezávislé analýzy, vytváří prostor pro odbornou i veřejnou diskusi o problémech mezinárodní politiky a navrhuje jejich možná řešení. Činnost Centra lze rozdělit do dvou základních, vzájemně provázaných oblastí: výzkumu a expertní analýzy na straně jedné a prostředkování politického a odborného dialogu na straně druhé.